

Stasiewicz-Jasiukowa, Irena / Frankowska, Małgorzata / Grzybowski, Stanisław

Krakowskie posiedzenia Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 8/2, 317-321

1963

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nografie. Zmiany dotyczą przesunięć w serii monografii. Praca dr J. Dianni o Pułdowskim zostaje przesunięta na rok 1964, gdyż nie została ukończona jej weryfikacja przez dra Z. Opiala. Na jej miejsce weszła praca prof. Rybickiego o Arystotelesie. Przesunięta na 1964 r. jest również praca dra R. Wajdowicza o Ochorowiczu, a na jej miejsce wstawiona praca prof. K. Buczka *Dzieje kartografii polskiej*. Przygotowane pozycje znajdują się już w Ossolineum.

Po omówieniu przez Radę paru spraw personalnych prof. Birkenmajer poinformował o statucie Zakładu, nadanym mu 20 II 1962. W związku z nowym stanowiskiem zastępcy kierownika Zakładu, przewidzianym przez statut, prof. Suchodolski zaproponował wystąpienie do Wydziału I z wnioskiem o mianowanie na to stanowisko prof. Olszewskiego.

W dalszym punkcie obrad prof. Birkenmajer omówił uchwałę Sekretariatu Naukowego „w sprawie dokumentacji i informacji naukowej o pracach własnych w placówkach PAN”. W gorącej dyskusji wypowiedziano się na ogół nieprzychylnie o tej uchwale jako o akcie o charakterze biurokratycznym.

Ostatnim punktem zebrania było przedstawienie przez prof. Suchodolskiego udziału polskich historyków nauki w X Międzynarodowym Kongresie Historii Nauki¹. W związku z wnioskiem o zwołanie następnego kongresu w Warszawie i Krakowie prof. Olszewski zaproponował wystosowanie pisma informacyjnego do nieobecnych członków Rady z prośbą o zgłaszanie tematów i sugestii co do tego kongresu.

W wolnych wnioskach prof. B. Olszewicz poddał myśl wzmocnienia współpracy z ośrodkami geograficznymi i historii nauki w Czechosłowacji.

Obu posiedzeniach Rady przewodniczył prof. A. Birkenmajer.

Aleksander Gella

KRAKOWSKIE POSIEDZENIA ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

1

Dnia 30 X 1962 odbyło się w Krakowie zebranie wszystkich etatowych pracowników Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN przy udziale zaproszonych krakowskich współpracowników Zakładu.

Pierwsza część zebrania poświęcona była X Międzynarodowemu Kongresowi Historii Nauki¹. Po wygłoszeniu sprawozdania z Kongresu przez prof. B. Suchodolskiego i uwagach uzupełniających prof. E. Olszewskiego rozwinęła się ożywiona dyskusja, podczas której postawiono wiele pytań, koncentrujących się głównie wokół kilku zagadnień: profilu tematycznego Kongresu (prof. A. Birkenmajer, doc. I. Zarebski, doc. St. Szpilczyński, mgr M. Władyczanka), stosunku Kongresu do najnowszych problemów nauki (prof. A. Birkenmajer, dr P. Czartoryski), jego osiągnięć metodologicznych (doc. St. Szpilczyński, dr A. Gella, mgr J. Skarbek), oceny referatów polskich przez uczestników Kongresu (prof. J. Michalski).

Uczestnicy krakowskiego posiedzenia zainteresowali się także sprawą, jak kształtowała się liczba osób z różnych krajów i kultur i czy wywarło to jakiś wpływ na tematykę referatów. W odpowiedzi wyjaśniono, że mniej więcej 1/3 uczestników stanowili Europejczycy, pewną część — historycy nauki z Ameryki Płd., zaledwie kilkunastu przybyło z innych krajów pozaeuropejskich; nie miało to jednak wpływu na kształtowanie się tematycznego profilu Kongresu. Nie za-

¹ Por. sprawozdanie z tego kongresu w nrze 1/1963 „Kwartalnika”.

¹ Jak wyżej.

rysowały się też ostrzej na Kongresie różnice światopoglądowe, w szczególności wszyscy niemal jego uczestnicy doceniali rolę społecznych uwarunkowań.

W odpowiedzi na dalsze pytania, dotyczące przedmiotu i zakresu historii nauki, prof. prof. Suchodolski i Olszewski poinformowali, że członkowie Kongresu dostrzegali zgodnie rolę historii techniki i nauk technicznych jako składowej części historii nauki. W ogóle zaś tematyka X Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki kształtowała się na zasadzie skrzyżowania dwóch tendencji: realizacji indywidualnych, rozproszonych zainteresowań i dążenia do wytypowania bardziej zwartych problemów.

Irena Stasiewicz

2

Drugą część zebrania w dn. 30 X 1962 wypełniły sprawozdania z prac doktorskich i habilitacyjnych pomocniczych pracowników nauki Zakładu Historii Nauki i Techniki.

W Dziale Historii Nauk Społecznych stan badań nad swymi pracami zreferowali: dr Paweł Czartoryski — *Wczesna recepcja „Polityki” Arystotelesa na Uniwersytecie Krakowskim*, mgr Małgorzata Frankowska — *Koncepcja nauki u Rogera Bacona*, dr Aleksander Gella — *Gumpłowicz a Ward, studium porównawcze z dziejów recepcji ewolucjonizmu w socjologii*, mgr Janusz Skarbek — *Poglądy na naukę w Polsce w okresie pozytywizmu*, mgr Zofia Skubała — *Społeczna rola Wolnej Wszechnicy Polskiej*, dr Irena Stasiewicz — *Z początków teorii nauki w Polsce*, mgr Eugeniusz Tomaszewski — *Codzienna prasa warszawska w latach 1850—1861*, mgr Maria Władyczanka — *Założenia socjologii wiedzy w szkole Durkheima*, mgr Karolina Targosz — *Nauka na dworze Władysława IV*.

Dział Historii Nauk Społecznych obejmuje największą grupę pracowników Zakładu, dlatego też sprawozdania tego działu wywołały najbardziej ożywioną dyskusję, poruszającą głównie zagadnienia natury ogólnej, koncentrującą się wokół profilu tematycznego prac zakładowych. W dyskusji tej udział wzięli: profesorowie: H. Barycz, A. Birkenmajer, J. Michalski, E. Olszewski, P. Rybicki i B. Suchodolski.

Na plan pierwszy wysunęła się sprawa proporcji między tematami polskimi, a tematami dotyczącymi zagadnień nauki obcej. Jak stwierdził prof. Birkenmajer, istnieje jeszcze bardzo wiele materiałów do historii nauki polskiej, od lat czekających na opracowanie, i to jest chyba zadanie, na którego wykonanie powinny przede wszystkim być skierowane prace badawcze Zakładu.

Z drugiej strony wydaje się, że z ogólnej problematyki prac Działu Historii Nauk Społecznych można wydzielić zagadnienia dotyczące organizacji życia naukowego oraz zagadnienia dotyczące historii teorii, a szczególnie metodologii naukowej (prof. Rybicki). O ile preferencja tematów polskich wydaje się zupełnie zrozumiała odnośnie grupy pierwszej, o tyle drugiej grupy nie podobna odciąć od zagadnień całej nauki europejskiej. Pewnych ujęć teoretyczno-metodologicznych w nauce polskiej nie sposób właściwie zrozumieć bez wyjaśnienia odpowiednich prądów i kierunków myślenia na gruncie europejskim. Za ilustrację może posłużyć np. praca mgr Władyczanki, problematyka bowiem szkoły Durkheima oddziaływała bez wątpienia na Czarnowskiego. Tę linię powiązań polskich z zagadnieniami ogólnoeuropejskimi można i trzeba — zdaniem prof. Rybickiego — kontynuować.

Według prof. Barycza w doborze tematów prac uderzają przede wszystkim dwa aspekty: chronologiczny — większość prac skoncentrowana jest na tematyce wczorajszej, a tylko trzy dotyczą epok wcześniejszych; oraz treściowy — większość

prac ogranicza się do zagadnień teorii i metodologii nauk. Ważne więc byłoby zwrócenie uwagi na istotę i treść rozwoju nauk.

Podsumowując tę część dyskusji, prof. Suchodolski stwierdził, że najważniejszą sprawą w ustalaniu profilu tematycznego prac Zakładu byłoby ustalenie właściwych proporcji między nauką polską a światową, (przy czym przy wyborze tematów z nauki światowej należałoby się orientować głównie według jej powiązań i oddziaływań na naukę polską), jak również między zagadnieniami merytorycznymi a metodologicznymi i związanymi z organizacją życia naukowego. Trudno byłoby jednak przyjąć tu jakąś sztywną dyrektywę, zwłaszcza jeżeli chodzi o tematy związane z właściwą historią nauk społecznych, chociażby ze względu na ich wielowarstwowość oraz płynność granic między ich problematyką a problematyką ideologiczną i filozoficzną.

Następnie sprawozdania ze stanu badań nad swymi pracami złożyli pracownicy pozostałych działów Zakładu:

Dział Historii Nauk Biologicznych i Medycznych: dr Leon Szyfman — *O przyrodniczych i socjologicznych koncepcjach E. Haeckla*, dr Stanisław Brzozowski — *Dzieje Dublan*, mgr Barbara Kuźnicka — *Wyższe studia farmaceutyczne w Polsce w latach 1783—1926*.

Dział Historii Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Nauk o Ziemi: dr Józef Babicz — *Źródła geologiczno-geograficzne teorii Darwina*, dr Jerzy Dobrzycki — *Astronomia na wyższych uczelniach we Lwowie od końca XVII w. do 1918 r.*

Dział Historii Techniki i Nauk Technicznych: mgr Władysław Drapella — *Powstanie i rozwój steru zawiasowego na tle problemów sterowania, sterowności i zwrotności okrętu*, mgr Stanisław Mieczulski — *Zespół zakładów hutniczych samsonowskich*, mgr inż. Bolesław Orłowski — *Zagadnienia techniczne budowy kanału Augustowskiego*.

W dyskusji, w której udział wzięli m.in. profesorowie: J. Michalski, E. Olszewski i P. Rybicki oraz doc. M. Radwan, na plan pierwszy wysunęła się kwestia, w jakim zakresie dzieje techniki związane są z historią nauki. Wskazywano, że wszystkie trzy prace tego działu zajmują się historią techniki, nie poruszając zagadnień historii nauk technicznych, co ma charakter zawężania problematyki.

Małgorzata Frankowska

3

Dnia 11 XII 1962 odbyła się w Krakowie dyskusja nad materiałami do przygotowywanego przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN II tomu *Zarysu dziejów nauki polskiej*.

W godzinach przedpołudniowych w ramach Zespołu Oświecenia, poszerzonego o dodatkowo zaproszonych gości, dyskutowano nad opracowanym przez prof. Jerzego Michalskiego rozdziałem *Ośrodki życia naukowego w Polsce i historyczne uwarunkowanie ich rozwoju w latach 1795—1830*. W krótkim zagajeniu referent zwrócił uwagę na konieczność wprowadzenia kilku chronologicznych cesur (1795—1807; 1807—1813—1815; 1815—1830), co uniemożliwiło całościowe potraktowanie historii poszczególnych naukowych instytucji i zagadnień. Jak wykazał przebieg dyskusji, to właśnie ujęcie stało się najbardziej sporną kwestią. Cała dyskusja skoncentrowała się przy tym przede wszystkim wokół zagadnień konstrukcji tekstu, w mniejszym zaś stopniu dotyczyła problemów merytorycznych, które na ogół nie budziły wątpliwości.

Struktura tekstu rozpatrywana była przez dyskutujących w dwóch aspektach.

Po pierwsze uważano, że analiza materiału faktograficznego w ramach wyraźnie wyodrębnionych chronologicznych cezur rozczłonkowała zbytnio i niepotrzebnie problemy wymagające raczej całościowego ujęcia, jak np. dzieje poszczególnych uczelni, dając tym samym niedostatecznie przejrzysty obraz, co niewątpliwie utrudni przyszłym odbiorcom orientację w skomplikowanym już przez sam bieg historycznych wydarzeń życiu naukowym w Polsce lat 1795—1830. Stanowisko to reprezentowali: prof. prof.: K. Opałek, P. Rybicki i M. Serejski; doc. K. Mrozowska oraz dr I. Stasiewicz. Wysunięte przez nich propozycje zmian szły zasadniczo w kierunku bardziej całościowego, instytucjonalnego potraktowania problemów, a jeżeli już z wyraźnym zaakcentowaniem chronologicznych cezur — to w każdym bądź razie wprowadzając w ramach poszczególnych części paralelności układu zagadnień i dziejów poszczególnych instytucji, by odbiorca interesujący się np. historią Uniwersytetu Wileńskiego mógł ją łatwo w tekście odnaleźć.

Struktura tekstu wzbudziła też wątpliwości ze względu na poprzedzanie każdej, w zasadzie wydzielonej cenzurą części rozdziału, wiadomościami z historii politycznej i społeczno-gospodarczej. W konsekwencji — zdaniem prof. Serejskiego, reprezentującego przede wszystkim to stanowisko — nastąpiło zbytnie rozczłonkowanie materiału, zaciemniające jeszcze bardziej ogólny obraz dziejów uczelni i naukowych instytucji lat 1795—1830. Ponadto przeciążenie tekstu nadmierną ilością materiałów historycznych, kwalifikujących się niejednokrotnie raczej do kroniki politycznej aniżeli do dziejów nauki, wpłynęło na zatarcie proporcji między faktami istotnie ważnymi i drugorzędnymi dla życia naukowego. Prof. Serejski — a zdanie jego poparli także i niektórzy inni biorący udział w dyskusji — sugerował więc wyeliminowanie informacji o charakterze politycznym i społeczno-gospodarczym, poprzedzających każdą część tekstu, przeprowadzenie selekcji tych materiałów z punktu widzenia historyka nauki i skomasowanie ich na kilku lub kilkunastu stronach ogólnego dla całości wstępu historyczno-politycznego. Za utrzymaniem natomiast tych informacji w przedstawionej przez referenta wersji opowiedzieli się prof. B. Suchodolski i doc. Mrozowska.

Prof. Suchodolski zwrócił ponadto uwagę na konieczność silniejszego zaakcentowania roli poszczególnych instytucji oraz ich scalającej funkcji w życiu kraju, na celowość wyeksponowania zagadnienia prądów umysłowych, odgrywających w analizowanym okresie w Polsce rolę czynnika spajającego. Analogiczne stanowisko w tej sprawie reprezentował doc. J. Dihm.

Z innych ważniejszych zagadnień poruszanych w dyskusji zasygnalizować należy ponadto sugerowany parokrotnie przez dyskutujących (prof. Opałek i prof. Suchodolski; doc. Chamcówna i doc. Mrozowska) problem zwrócenia większej uwagi na niektóre ciekawsze postacie spośród uczonych tego okresu (np. Stanisław Staszic) oraz zainteresowania się ludźmi nauki nie zawsze objętymi organizacyjnymi ramami instytucji naukowych (dr Stanisław Grzybowski) lub też przebywającymi za granicą. Ta ostatnia sprawa okazała się zresztą sporna.

Zbyt marginesowe potraktowanie wpływów nauki zachodniej na życie umysłowe w kraju było — zdaniem niektórych uczestników dyskusji (prof. Rybicki i prof. Serejski) — wynikiem niedoceniań przez autora roli recepcji, która w wielu przypadkach spełniała przecież zdecydowanie pozytywną funkcję.

W odpowiedzi na te wszystkie uwagi i sugestie prof. Michalski stwierdził, iż — zdaniem jego — specyfika analizowanego okresu uzasadnia utrzymanie dotychczasowej konstrukcji tekstu, a całościowe, instytucjonalne potraktowanie materiałów nie wydaje się tu celowe. Autor zgodził się natomiast z uwagami na temat konieczności poświęcenia większej uwagi Stanisławowi Staszicowi oraz z niektórymi innymi drobniejszymi sugestiami o charakterze ściśle merytorycznym.

Na posiedzeniu popołudniowym w dn. 11 XII 1962 prof. Jan Hulewicz zagał dyskusję nad opracowanymi przez siebie rozdziałami *Zarysu* poświęconymi życiu naukowemu pod zaborem rosyjskim i pruskim w latach 1860—1918 i pod zaborem austriackim w latach 1850—1918. Wspomnął on, że w pracy tej spotykał trudności podobne co prof. Michalski, zwłaszcza dotyczące tła politycznego i konieczności wymieniania w tekście poświęconym przede wszystkim kwestiom instytucjonalnym nazwisk wybitnych naukowców działających w tym czasie. Zagadnienie wstępu omawiającego tło polityczne zostało jednak rozwiązane dzięki pozyskaniu w tym celu współpracy prof. H. Wereszyckiego. Referent podniósł również konieczność ustalenia zasad edytorskich *Zarysu*, zwłaszcza w odniesieniu do bibliografii i ewentualnych przypisów.

Dyskutanci i tu skoncentrowali się głównie na zagadnieniach dotyczących konstrukcji pracy. Prof. Michalski stwierdził, że konstrukcja oparta o dzieje poszczególnych instytucji powinna być uzupełniona przez wprowadzanie cezury, wobec dużego zasięgu chronologicznego omawianych rozdziałów; prof. Rybicki i Suchodolski zaproponowali w tym celu wprowadzenie opisu walki o polonizację uniwersytetów galicyjskich i łączne jej omówienie. Natomiast prof. Hulewicz oraz pozostali uczestnicy dyskusji, zgadzając się z ostatnią propozycją stwierdzili, że zmiany w życiu naukowym w tym okresie miały charakter jedynie ewolucyjny, co nie usprawiedliwia wprowadzenia zasadniczej cezury czy cezur chronologicznych.

Wiele miejsca w dyskusji zajęła sprawa ewentualnych skrótów i uzupełnień. Na ogół referent i dyskutanci doszli do porozumienia w kwestii zwięźlejszego przedstawienia kwestii politycznych; prof. Serejski wysunął nadto postulat ujęcia licznych danych cyfrowych w postaci tabelarycznej. Część dyskutantów krytykowała konspekt *Zarysu*, który przewidywał przesunięcie omówienia szkolnictwa technicznego i rolniczego do odrębnych rozdziałów, postulowali oni umieszczenie wzmianki o tym szkolnictwie w dyskutowanych rozdziałach, a prof. Michalski sugerował omówienie tu również jego strony organizacyjnej. Podobnie część dyskutantów widziała błąd w założeniach konspektu, usuwających z omawianych rozdziałów zagadnienia bibliotek i fundacji naukowych. Na ogół zgodnie domagano się położenia większego nacisku na rolę towarzystw naukowych, w tym i specjalistycznych oraz wyższych kursów dla dorosłych, a również na omówienie warunków działalności uczonych polskich za granicą, ważnej — jak stwierdził prof. B. Skarżyński przede wszystkim dla rozwoju polskich nauk przyrodniczych; postulowano wreszcie szersze omówienie stosunków międzyzaborowych i międzynarodowych. Prof. Michalski przypomniał o pominiętych ośrodkach wileńskim i toruńskim, a prof. Serejski — o dużej roli literatury i publicystyki pozytywistycznej oraz o znaczeniu mieszczaństwa dla rozwoju badań naukowych, rozpatrując je na przykładzie Lwowa. Zapytywał on również, gdzie się kształcili profesorowie uniwersytetów galicyjskich, a ponieważ odpowiedź na to pytanie wymagałaby długich i żmudnych poszukiwań, zaproponował wykonanie ich przez młodszych pracowników naukowych.

W dyskusji wyjaśniono również, że kwestię oprawy bibliograficznej rozwiązuje opracowany przez doc. L. Hajdukiewicza projekt instrukcji w tym zakresie, który zostanie w najbliższej przyszłości przekazany autorom i przedyskutowany; zgodzono się także, iż z uwagi na podręcznikowy charakter dzieła przypisy źródłowe są zasadniczo zbędne i można je stosować tylko przy powoływaniu się na źródła archiwalne.